

*д.е.н., доцент, професор кафедри економічної кібернетики та
управління економічною безпекою,*

Харківський національний університет радіоелектроніки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0385-4047>

Полозов О.Б.,

здобувач вищої освіти,

Харківський національний університет радіоелектроніки

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-8133-4813>

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВИ

Військові дії на території України призвели до значних втрат не лише в інфраструктурному забезпеченні, промисловому виробництві, житлово-комунальній сфері, але й значно погіршили загальний економічний стан держави. Активні бойові дії зруйнували багато промислових об'єктів, знищили логістичні мережі, енергетичні установки та соціальні об'єкти по всіх регіонах держави, але особливо гостро така проблема постає в прикордонних територіях та територіях зіткнення. До повномасштабного вторгнення в регіональному розвитку спостерігалися значні диспропорції, що впливало на загальний потенціал території та рівень добробуту населення. На сьогодні ці диспропорції значно змінилися, оскільки частина виробничих об'єктів релокували свої потужності у більш спокійні регіони Західної України, частина - залишилася на територіях тимчасової окупації. В таких умовах на державному та регіональному рівнях важливим є розробка стратегічних пріоритетів регіонального розвитку, які включатимуть всі аспекти суспільного життя з урахуванням європейського вектору розвитку.

Виокремлення таких стратегічних пріоритетів потребує виважених реформ та адаптації нормативно-правового забезпечення до європейських стандартів, що потребує не тільки відновлення але й модернізацію економіки та виробництва, для підтримки його конкурентоспроможності у глобальному масштабі. Реалізація означених напрямів не можлива без формування відповідного сприятливого інвестиційного клімату в державі, який дозволить залучати фінансові ресурси на реалізацію процесів відновлення регіонів та країни в цілому. Першочерговим є необхідність відновлення критичної інфраструктури, яка є основою забезпечення функціонування бізнесу та суспільства в державі. Гостро ця проблема постає на територіях відновлення, оскільки через активні бойові дії вона майже повністю зруйнована. Для ефективного функціонування виробничих потужностей та відновленню соціальної сфери необхідним є забезпечення енергетичної безпеки та збереження трудових ресурсів. Дані заходи повинні включати принципи сталого розвитку, Індустрії 4.0 та 5.0, енергоефективності та екологічності. В умовах обмеженості фінансової спроможності виокремлення пріоритетних напрямів регіонального розвитку у повоєнному відновленні є важливим та актуальним завданням як для науковців так і для практиків різного рівня.

Дослідження питання регіонального розвитку висвітлені в працях багатьох вчених, серед яких можна виокремити роботи Бутка М. П., Геєця В. М., Долішнього М. І., Данилишина Б. М., Кизима М. О., Лайко О. І., Тульчинської С. О. та інших. Проте питання виокремлення стратегічних пріоритетів регіонального розвитку в умовах повоєнного відновлення держави потребують подальших досліджень.

Для визначення пріоритетності напрямів відновлення територій, доцільно визначити загальний рівень втрат та потреби на відновлення. Так, згідно даних Київської школи економіки на квітень 2024 року загальна вартість знищених інфраструктурних об'єктів склала 157,2 млрд дол. США. В той же час, за

підрахунками Світового банку, потреби на відновлення України складатимуть щонайменше 486 млрд дол. США [3]. В розподілі потреби за напрямками відновлення найбільша частка коштів буде спрямована в інше (111,78 млрд дол. США), житловий сектор (82,62 млрд дол. США) та транспорт (72,9 млрд дол. США) (рис. 1). Дані щодо потреби узагальнені станом на квітень 2024 року, з урахуванням того, що на сьогодні бойові дії продовжуються зі значною руйнацією інфраструктури та житлового фонду, загальна сума потреби буде змінюватися.

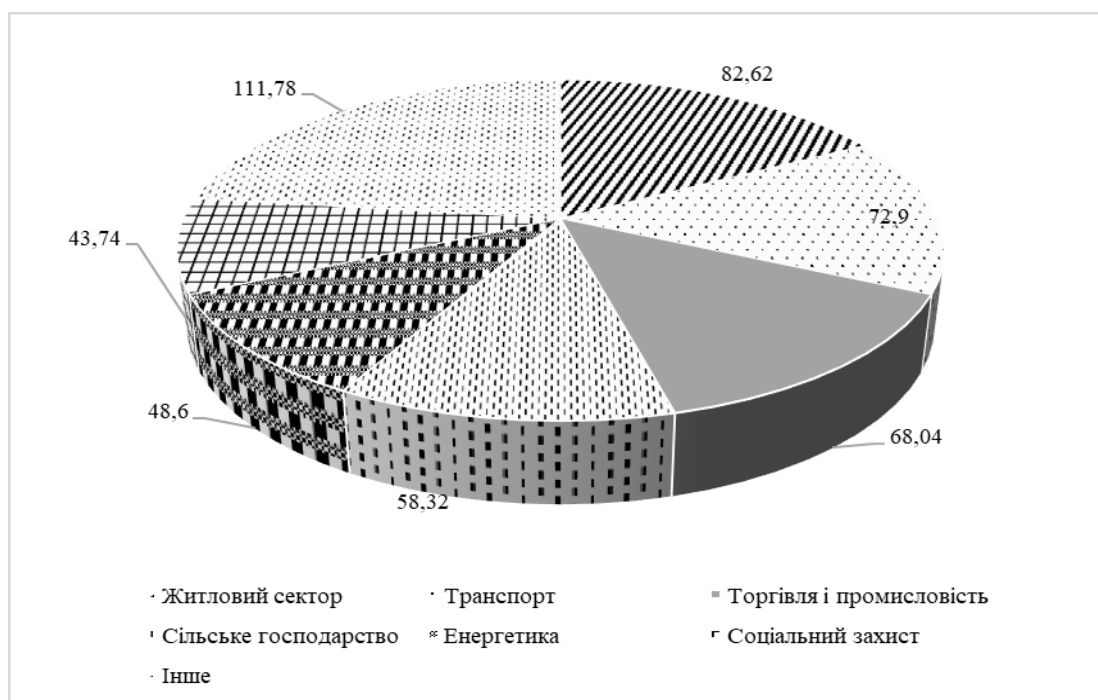

Рисунок 1 – Потреба коштів для повоєнної відбудови держави
(млрд. дол. США)

Джерело: узагальнено авторами на основі [3].

Враховуючи, що обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну в період 2015-2023 рр. здійснювалися різкими коливаннями, що вказує на необхідність удосконалення інвестиційного клімату держави, для покращення процесів залучення додаткових фінансових коштів (рис. 2).

У 2017 році обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну в порівнянні з аналогічним періодом 2016 року зменшився на 328 млн дол. США. У 2018 та 2019 роках спостерігалось збільшення кількості іноземних інвестицій в Україну в порівнянні з аналогічними періодами 2017 та 2016 років. У 2020 році спостерігається значне зниження обсягів прямих іноземних інвестицій, що можна пояснити розповсюдженням обмежень, які викликані пандемією COVID-19, що вплинуло на економічний розвиток більшості країн світу. У 2021 році відбувся значний приріст іноземних інвестицій в країну до 7320 млн дол. США. Проте починаючи з 2022 року з початком повномасштабного вторгнення в боку росії в Україну обсяг іноземних інвестицій зменшився на (-6763) млн дол. США.

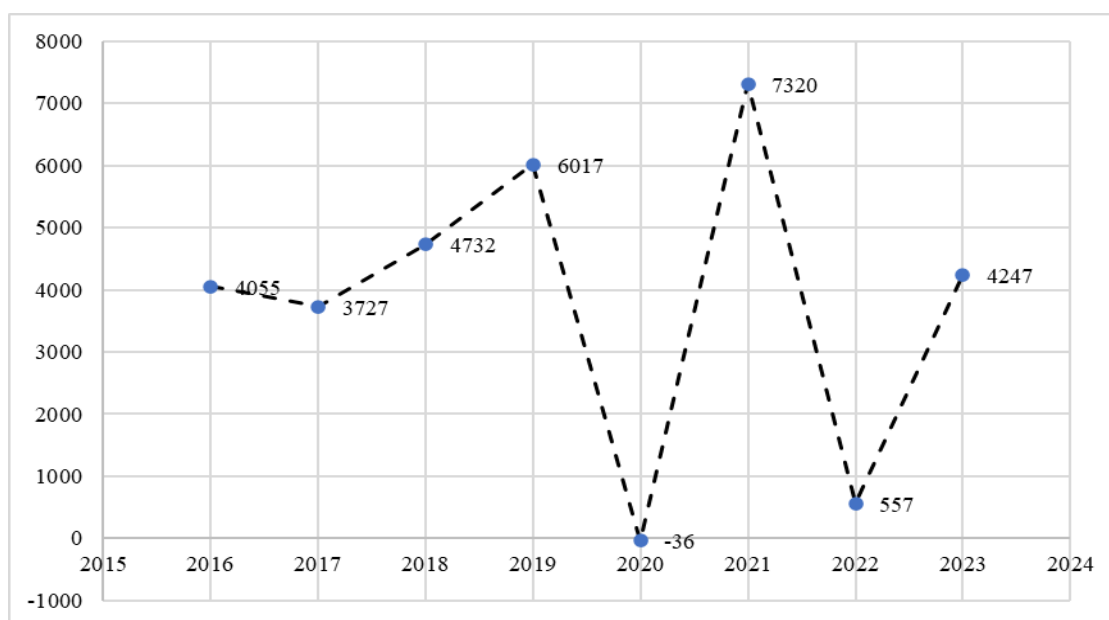

Рисунок 2 – Обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну в 2016-2023 рр. (млн. дол. США)

Джерело: узагальнено авторами на основі [3].

У 2023 році ситуація стабілізувалася, що позитивно вплинуло на обсяги іноземних інвестицій, збільшивши їх на 3690 млн дол. США. Власними ресурсами

Україна не здатна відновити втрачений потенціал, оскільки затяжна війна негативно позначилася на всіх економічних, виробничих, соціальних аспектах послабивши економіку держави. Для підтримки бюджету України, залучені іноземні донори (рис. 3). З початком повномасштабного вторгнення для підтримки функціонування всіх сфер Україна залучала донорську допомогу від країн для означених потреб. Найбільше коштів було надано США (13006 млн дол. США) та країнами ЄС (11475 млн дол. США). Кошти були розподілені до найбільш критичних напрямів, які забезпечують обороноздатність країни, соціально-економічний розвиток.

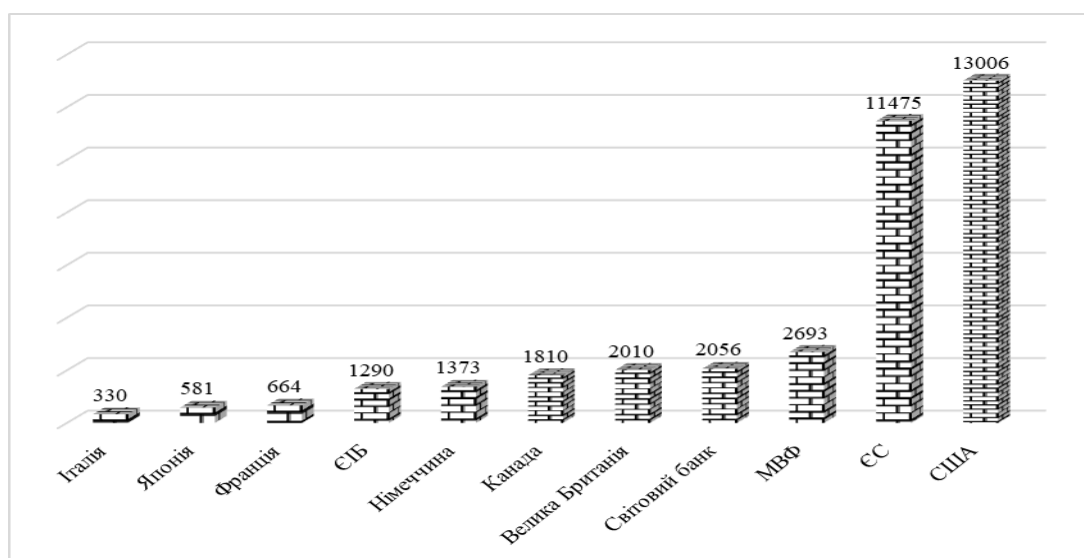

Рисунок 3 – Донори державного бюджету України (млн дол. США)

Джерело: узагальнено авторами на основі [4].

Серед найбільш постраждалих регіонів від повномасштабного вторгнення є Донецька область, луганська область, Харківська область [7].

Для формування стратегічних орієнтирів щодо повоєнного відновлення територій держави, за даними Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України було виокремлено 10 найбільш постраждалих регіонів України від повномасштабного вторгнення в яких планується відкрити

Муніципальний центр відновлення. До таких регіонів віднесено Дніпропетровську область, Запорізьку область, Київську область, Миколаївську область, Одеську область, Полтавську область, Сумську область, Харківську область, Херсонську область та Чернігівську область. Означені регіони не включають території тимчасової окупації [2].

Відновлення регіонального розвитку повинно враховувати особливості стану територій з урахуванням втрат та існуючого потенціалу, оскільки потреба у фінансових ресурсах для таких регіонів буде відрізнятися. В питаннях відновлення життєдіяльності територій, першочерговим є відновлення інфраструктурного забезпечення та економічної складової, що сприятиме поверненню населення в такі регіони. До основних стратегічних пріоритетів щодо регіонального розвитку в повоєнному відновленні держави можна віднести наступні (рис. 4).

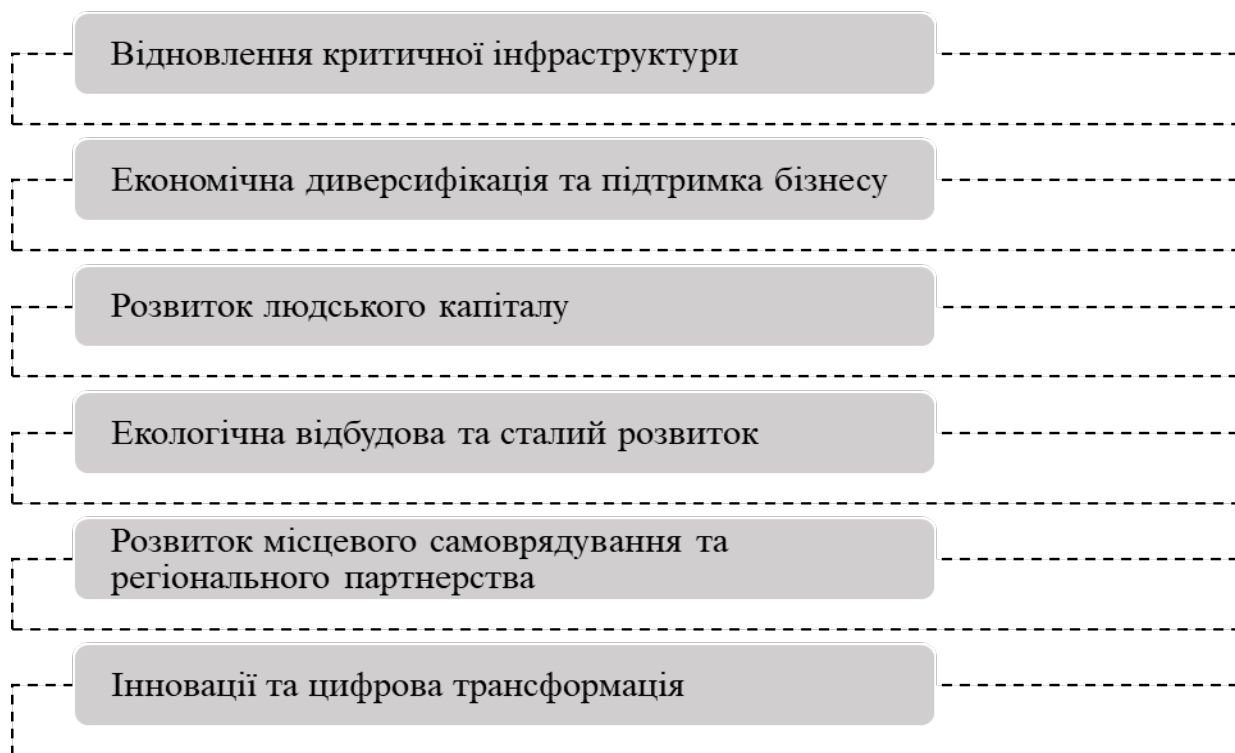

Рисунок 4 – Стратегічні пріоритети регіонального розвитку в умовах повоєнного відновлення держави

Джерело: запропоновано авторами.

Важливим напрямом є підтримка малого та середнього бізнесу, який є підґрунтям відновлення економічного потенціалу території, за рахунок своєї адаптивної спроможності в короткий термін та з невеликими капіталовкладеннями (в порівнянні з масштабними промисловими об'єктами) забезпечити нові робочі місця, що сприятиме поверненню населення в дані регіони [5]. Для повноцінного функціонування, розвитку бізнесу та відбудови житлового фонду, необхідним є відновлення інфраструктури на основі відбудова транспортної (дороги, мости, залізничні лінії) та соціальної (школи, лікарні) інфраструктури. Інвестиції у цифрову інфраструктуру, яка забезпечує якісний інтернет та цифрові сервіси у регіонах для відновлення економіки та покращення доступу до послуг.

Напрями економічної диверсифікації та підтримки бізнесу включають стимулювання місцевого бізнесу на основі створення програм фінансової допомоги для малих і середніх підприємств (МСП), особливо тих, які були переміщені. Залучення інвестицій на основі забезпечення сприятливого середовища для внутрішніх та іноземних інвесторів через податкові стимули та спрощення регуляторних процедур. Підтримка стратегічних секторів, таких як сільського господарства, енергетики, логістики та виробництва.

Реалізація запропонованих напрямів не можлива без розвитку людського капіталу, який є основою забезпечення сталого розвитку. В цьому аспекті необхідно здійснювати реінтеграцію внутрішньо переміщених осіб (ВПО) на основі створення умов для працевлаштування та навчання переміщених громадян. Розвиток освітніх програм за рахунок формування спеціальних програм перепідготовки для працівників, які втратили роботу через війну. Психосоціальна підтримка, яка реалізується за рахунок розробки програми реабілітації та підтримки постраждалих.

Відповідно до напрямів Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, реалізація інноваційного розвитку

суспільного виробництва та територій повинна відбуватися на основі принципів екологічності та енергоефективності, які є ключовими в системі сталого розвитку [8]. Екологічне забезпечення відбудови територій включає очищення територій на основі проведення розмінування від залишків війни. Відновлення природних екосистем за рахунок ліквідації наслідків екологічних катастроф, спричинених бойовими діями. Впровадження зеленої енергетики, що потребує відповідного: інвестування в відновлювані джерела енергії для зниження залежності від традиційних [6]. В рамках реформи децентралізації владних повноважень, важливим є подальший розвиток місцевого самоврядування та регіонального партнерства, в рамках посилення спроможності громад. Координація міжнародної допомоги на основі розвитку співпраці з донорами для отримання грантів та ресурсів на регіональні проєкти. Підтримка міжрегіонального співробітництва за рахунок обміну досвідом та спільне планування відновлення.

Європейський вектор розвитку вимагає від вітчизняних підприємств впровадження інновацій та цифрової трансформації. За рахунок цього реалізуються проєкти розвитку смарт-регіонів, цифровізація державних послуг, підтримка інноваційних стартапів. Для успішного впровадження європейського вектору розвитку необхідна гармонізація із стандартами ЄС, яка включає адаптацію регіональної політики та управління до європейських практик. Використання програм ЄС на основі участі у програмах з відновлення та розвитку, таких як «Горизонт Європа» та «Інтеррегіон».

Стратегічні пріоритети повоєнного відновлення мають базуватися на принципах стійкості, інклюзивності та інтеграції, забезпечуючи рівні можливості для всіх регіонів країни. Особлива увага повинна приділятися громадам, які найбільше постраждали від війни, аби вони стали локомотивом відновлення та розвитку [1].

Таким чином, стратегічні пріоритети відновлення регіонального розвитку в повоєнний період для України передбачає одночасну реалізацію кількох взаємопов'язаних напрямів. Основні зусилля повинні бути спрямовані на відновлення економічного потенціалу держави, модернізацію промислових об'єктів, розвиток критичної інфраструктури, розвиток інноваційних секторів економіки. Для реалізації цих напрямів необхідною умовою є залучення міжнародних інвестиційних коштів, що сприяє не тільки відновленню економіки, але й стимулюватиме формування позитивного інвестиційного клімату в державі для подальшого налагодження міжнародної співпраці. Забезпечення енергетичної безпеки на основі впровадження технологій відновлювальних жерел енергії, що дозволить зменшити імпортозалежність від зовнішніх учасників ринку, та сприятиме зміцненню безпеки держави. Для підтримки інтелектуально-кадрового потенціалу країни доцільно реалізовувати заходи щодо повернення кадрів, стимулювати підтримку та розвиток молодих новаторів, що відкриє нові можливості для інноваційного розвитку держави та її регіонів.

Стратегічні пріоритети регіонального розвитку представляє собою комплексний підхід, який враховує ключові аспекти соціально-економічній відбудові в повоєнний період. Їх реалізація сприятиме не тільки відновленню економіки регіонів в повоєнний період, але й дозволить державі стати повноцінним учасником світового ринку.

Перелік джерел посилання

1. Sheiko I.A., Pomohalova N.V., Polozov O.B. Digital Business Communities in EU. *Сучасні стратегії економічного розвитку: наука, інновації та бізнес-освіта. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 1 листопада 2022 р.) / За заг. ред. д.е.н., проф. Т.В. Полозової. Харків. ХНУРЕ. 2022. С.151-153.

2. В десяти найбільш постраждалих від війни регіонів планується відкриття Муніципальних центрів відновлення. *Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України*. URL: <http://surl.li/iscxxtt>.

3. Війна – не перешкода. Інвестиції в Україну зростають, але для відновлення замало. Що треба зробити владі?. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2024/04/25/712862/>.

4. Економіка України під час війни: грудень 2022 та підсумки року. URL: <http://surl.li/yqzzlb>.

5. Перепелюкова О. В. Особливості розвитку регіональних економічних систем на засадах цифровізації в умовах повоєнного відновлення. *Problemy Ekonomiky*. 2023. С. 142-148.

6. Полозова Т. В, Марченко Р. О, Зінов'єв А. П. Відновлювальні джерела енергії в контексті забезпечення сталого розвитку та економічної безпеки. Функціонування соціально-економічних систем в контексті цілей сталого розвитку: колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. Т. В. Полозової. Харків: ХНУРЕ, 2023. С. 130-140.

7. Туди прийшов «руський мир»: які міста України були повністю або частково зруйновані під час війни. *Аналітичний портал Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/03/infografika/suspilstvo/tudy-pryjshov-ruskyj-myr-yaki-mista-ukrayiny-buly-povnistyu-abo-chastkovo-zrujnovani-vijny>.

8. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». № 722/2019 від 30.09.2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.